

Mihail Šiškin

RUSKI KNJIŽEVNIK I DISIDENT ČIJI POLITIČKI ANGAŽMAN NE PRESTAJE OD RUSKOG NAPADA NA UKRAJINU

Rat u Ukrajini? Sa Zelenskim ili nakon njega počet će pregovori i to će postati rat ‘zamrznut’ na mnogo godina

Ruski književnik i di-sident Mihail Šiškin dobitnik je sve tri najveće ruske književne nagrade i mnogi ga smatraju najvećim živućim ruskim piscem. Ruski Booker osvojio je 1999. za roman "Zauzimanje Izmaila". Popularan i omiljen među čitateljima postao je nakon što je napisao "Venerinu kosu", roman nagrađen Nacionalnim bestselerom i Velikom knjigom koji je napisao na osnovi priča ruskih imigranata koji su tražili politički azil u Švicarskoj, a koje je on prevodio radeći za švicarsku policiju. Nagradu Velika knjiga dobio je još jednom, za roman "Pismovnik", jedini preveden na hrvatski jezik. Njegova djela čitaju se na trideset jezika. Šiškin od 1995. živi u Švicarskoj u kojoj je zasnovao obitelj sa svojom previditeljicom. Sam sebe u to vrijeme nije smatrao političkim disidentom i u prvo je vrijeme bio bez posla jer "tko bi želio zaposliti ruskog pisača". Otkad je počeo rat u Ukrajini, za njega muze šute. Putinov kritičar postao je 2013. kad je odbio predstavljati Rusiju na književnom festivalu u Americi. Nakon aneksije Krima gotovo proročanski najavljivao je jačanje Putina autokratskog, kriminalnog režima i napad na Ukrajinu. Od ruske invazije u veljači 2022. ne prestaje njegov politički angažman. Govori, piše, daje intervjuve. Umjesto bezvremenskih priča o ljubavi, smislu života i smrti, sada možemo čitati njegovu publicistiku. Među ostalim, objavio je knjigu "Mir ili rat: Rusija i Zapad – približavanje", koja svakim danom postaje sve aktualnija i čiji će hrvatski prijevod u ranu jesen objaviti prominentni zagrebački nakladnik Tim Press. Tim povodom dao je ovaj ekskluzivan intervju Večernjem listu.

Ovu ste knjigu izvorno napisali na njemačkom jeziku 2019. Do sada je objavljeno ilice se priprema oko 20 prijevoda, no knjiga se počela prevoditi na razne svjetske jezike tek nakon početka ruske invazije na Ukrajinu. Što mislite o ovome?

Mnogo sam puta pokušao čitati knjige takozvanih stručnjaka za Rusiju, ali to je bila nemoguća misija: oni su zapadnim čitateljima i zapadnim političarima objašnjavali zašto moraju graditi mostove s Putinom. Zahvaljujući i ovim "stručnjacima", sada smo u ovoj katastrofi. Godina sam u svojim publikacijama i govorima pokušavao objasniti da je most do Putina most do rata. Društvo ne može biti, diktatura živi od rata, to joj je kruh svagdašnji, ali ovdje na zapadu su zažimirili na ono što je očito. Godine 2013. pozvao sam na bojkot Olimpijskih igara u Sočiju, ali tko sluša pisce? Odmah nakon Olimpijade, koja je smrdjela na domoljubnu mokraču (referenca na dopinški skandal sa zamjenjivanjem uzoraka urina, op.a.), dogodila se aneksija Krima, počeo je ovaj rat. Godine 2014. The Guardian je objavio moj esej "Putinova crna rupa" u kojem sam napisao da ovaj čovjek umjesto duše ima crnu rupu koja usisava svijet u sebe – već tada su u toj rupi bile Rusija i Ukrajina, te da će posisati i Europu i cijelu kuglu zemaljsku. Jao, pred našim očima svi brzo letimo u taj mrak. Svi ovih godina pisao sam u svim najvažnijim novinama svijeta da je Rusija već u ratu sa Zapadom, da se treba boriti protiv agresivne diktature, braniti ljudske vrijednosti i pomoći Ukrajini da preživi. U Rusiji se 2018. godine održalo Svjetsko prvenstvo u nogometu. Ponovno sam pokušao organizirati bojkot – ali i Švicarska i sve demokratske zemlje poslale su svoje timove da šutiraju loptu pred diktatorom koji je četiri godine terorizao Ukrajinu. Nije li svijet video tisuće mrtvih, desetke tisuća ranjenih, stotine tisuća izbjeglica? Nisu htjeli vidjeti. A to je bila zadnja prilika da se slobodni svijet solidarizira i zaustavi katastrofu u kojoj se svi sada nalazimo. Putin je opće sudjelovanje u njegovim no-

Razgovarala Nataša Vlašić Smrekar

gometnim igramu shvatio kao opće odobravanje njegove agresije na Ukrajinu. Put do 24. veljače 2022. bio je otvoren. Morao sam zapadnim čitateljima objasniti Rusiju i njezin rat. Zato sam ovu knjigu napisao na njemačkom, objavljena je u Njemačkoj 2019. Rusiju objašnjavam kroz rusku povijest i kroz povijest svoje obitelji. Zadnja dva poglavlja su o budućnosti, pisao sam o tome što će se dogoditi. Sad smo strmoglavo u toj budućnosti, jao, sve ide po mom scenariju. Ova se knjiga sada objavljuje diljem svijeta. U njoj nisam promijenio ni riječ, samo sam napisao predgovor i pogovor, a svakim danom rata postaje sve aktualnija. Dobivam bujicu odgovora iz različitih zemalja: "Otvorili ste nam oči! Zašto su naši političari bili tako slijepi?" Činim sve što mogu da ljudima na Zapadu objasnim Rusiju ako je žele razumjeti. Jedan mi je čitatelj napisao: "Vaša je knjiga pomogla da se moja ljubav prema Rusiji ne uguši u krvni Ukratinac." Važno je da ljudi znaju da postoji još jedna, neputinovska Rusija, koja podržava Ukrajinu u borbi protiv agresije.

U knjizi se vraćate duboko u prošlost, sve do Kijevske Rus', kako biste objasnili korijene ruskog problema. Morali ste ići toliko daleko u povijest da bi se objasnilo današnje rusko pitanje?

Nas čini povijest, modernost je samo rukavica navučena na ruku prošlosti. Rusija stalno pada u provallju u vremenu. Cijeli svijet ide naprijed, jedno razvojno doba smjenjuje drugo – renesansa, prosvjetiteljstvo, pokušaji izgradnje demokratskog društva. Kad se Rusija pokušava izvući iz prošlosti, uvijek otklizi u istu rupu. Samo se povijesno može razumjeti priroda ruske diktature. To je isti društveni sustav koji je uspostavljen još u dianima kada je Rus' bila ulus Mongolskog Carstva. Aleksandar Hercen, jedan od mojih omiljenih pisaca 19. stoljeća, točno je formulirao: "Država je pozicionirana u Rusiji poput okupatorske vojske." Tako je bilo i pod Mongolima i pod Putinom. Društveni sustav je piramida robova na čijem vrhu sjedi car. Nitko nema pravo glasa ni imovinska prava. Postoji samo jedan zakon – zakon sile, a ideologija takvog sustava je vlast, borba za njezinu očuvanje. Cijeli sustav na okupu drži strah. Generacije talaca razvile su "stockholmski sindrom": ako vlastima pokažemo da ih volimo, onda nas možda neće uništiti. Vlast istom tehnikom manipulira svješću svojih podanika: okruženi smo neprijateljima, žele nas uništiti, uvijek smo u ratu – braneći svoju domovinu. Ljudi cijeli život žive u siromaštvo, ali darovan im je uzvišen

smisao života – žrtvovati se za ljubav domovine. Sve je to teško razumljivo mnogim ljudima na Zapadu, gdje se njeguje vrijednost privatnog života. Na Zapadu u središtu svemira stoji ljudska osobnost, individualna svest, u Rusiji je središte svijeta država, a čovjek je samo "sin domovine". U Rusiji nismo imali renesansu i reformaciju; ta je povjesna praznina manjak potrebne osnove za formiranje civilizacije u modernom smislu te riječi. Je li moguće, retrospektivno, premostiti ovaj jaz? Ili su zakoni povijesti takvi da se iz prvog razreda ne može skočiti ravno u deveti, a bez razdoblja prosvjetiteljstva nemoguće je ići dalje?

Inače sam optimist. Uvjeren sam da će sve zemlje i narodi prije ili poslije razviti pravnu državu. Naši daleki preci jeli su jedni druge i na Volgi i na Alpama, vladaju je zakoni. Demokracija će kad-tad pobijediti jer puno je ugodnije živjeti u državi u kojoj se štite prava slabijih. Druga je stvar što se to tako povjesno razvilo: neki narodi idu tim putem brže od drugih. Moj narod čeka još dug put do demokracije, tim više jer se vrtimo u krug.

U toj zapečaćenoj zemlji zamrznut je razvoj kulture i humanitarnih ideja. Ropska poslušnost ne pridonosi znanstvenim i tehnološkim dostignućima. Uostalom, Petar nije zbog kulture otvorio prozor u Europu – za rat s istim tim Zapadom trebale su mu zapadne vojne tehnologije. Ali tehnologija ne živi odvojeno od ljudi. Tako su svi ti gastarabajteri iz europskog prosvijećenog 18. stoljeća pohrili iza kordona i ponijeli sa sobom riječi i ideje – svoju liberté, égalité, fraternité. Tako su se u Rusiji pojavili "ruski Europoljani", koji su, naučivši govoriti ruski, objavili rat patrijarhalnom mongolskom režimu. U stalnom smo sukobu: jedni žeљe švicarska prava i slobode, dok se drugi osjećaju kao na otoku okruženom oceanom neprijatelja koji žeљe uništiti Rusiju, a samo Car Otac u Kremlju može spasiti sve. Za većinu stanovništva koje živi u ovoj patrijarhalnoj svijesti, mi, "ruski Europoljani" smo podli izdajice koje će samo SMERŠ ispraviti (SMERŠ, akronim za ruske riječi "smrt špijunima" bilo je ime organizacije koju je osnovao Staljin, op.a.). Imamo dvije stotine godina vojnog roka. Dvaput su moji "europski Rusi" pobijedili u ovom sukobu i osvojili vlast. U veljači 1917. proglašena je parlamentarna republika, ali onda se odvaziла druga Rusija, kojoj je legitimno stanje nepostojanje jake vlasti, anarhija i kaos. Ruska povijest koristila je marksiste s figom u džepu kako bi uz njihovu pomoć obnovila praksu poznatu generacijama. Staljin je strijeljao sve marksiste i obnovio piramidu moći horde, zatvorivši zemlju kao konzervu.

Gorbačov je odškrinuo poklopac sa zapečaćene zemlje, ali devedesetih se povijest ponovila. Svež zrak je poguban za režim. Ali pokušaj izgradnje demokracije u Rusiji opet se pretvorio u nedostatak reda i jake moći, "drekokraciju" za široku populaciju. Nedavno sam gledao intervju koji je snimila njemačka televizija na ulicama Moskve u kolovozu 1991., kad je puč upravo propao, i tamo sam video sebe u gomili "pobjednika" – mladog tridesetogodišnjaka tamne kose. Tada sam rekao u kamenu: "Sretan sam što će moj sin Miša, koji ima tri godine, živjeti u slobodnoj de-

mokratskoj zemlji." Tako se na kraju i dogodilo, Miša je odrastao, ali sada živi u Njemačkoj. Te riječi u kojima za nas žive jasni stvarni pojmovi – građanske slobode, demokratske vrijednosti, vladavina prava – prazne su riječi za većinu mojih sunarodnjaka. Pokazalo se da im izostanak jake vlasti nije prilika za izgradnju demokratskog društva, već za izigravanje reda i kriminalni kaos. Nema te čarobne riječi koja bi sovjetsko "biračko tijelo" preko noći pretvorila u svjesne građane. Kritičnost i poštivanje pojedinca odgajaju se generacijama – i to pod uvjetom ogromnog i mukotrpнog rada na odgajanju slobodnog građanina u svakoj školi, u svakom vrtiću, u svakoj obitelji, ali zadatuk je ministarstva obrazovanja u svim ruskim vremenima bio suprotan – odgajati poslušne robe. U ruskom javnom obrazovanju važan je "domoljubni odgoj", a ne sposobnost kritičkog mišljenja. I uopće, tamo je najvažniji odgajatelj uvijek bila ulica sa svojim zatvorskim mentalitetom i zakonima. I "L'Éducation sentimentale" (Gustave Flaubert, op. a.) završio je obveznim vojnim rokom. Svatko tko ga je prošao zna da što mislim.

I u ranijim ste intervjima govorili o Rusima kao o naciјi robova, prisiljenih šutjeti generacijama kako bi preživjeli, no na sprovodu Navaljnog i nekim drugim situacijama vidjeli smo Ruse kako se odupiru režimu. I izvan i unutar Rusije postoje Rusi koji su drugačiji, slobodni i neustrašivi?

Između većine ruskog stanovništva i svremenog svijeta zjapi povijesni jaz. To je mentalni, psihološki ponor između plemenskih i individualnih svijesti. U 21. stoljeću čovjek sam sebi odgovara na najvažnije pitanje: što je dobro, a što zlo? Za odluku je odgovoran samo on sam. Ako vidim da moj narod, moja država donosi zlo svijetu, bit će protiv svog naroda i protiv svoje zemlje. Milijuni Rusi još uvijek žive u patrijarhalnoj svijesti. Rusi se poistovjećuju sa svojim plemenom koje je po definiciji nositi telj dobra, a drugi narodi su nositelji zla, neprijatelji koji nas žeљe uništiti. Smisao "plemenskog" postojanja je zaštitići svoj narod, svoj jezik, svoju kulturu od neprijatelja. Pleme je uvijek u ratu s cijelim svijetom. I, u principu, nitko od običnih ljudi ne može snositi nikakvu odgovornost; sve odluke donosi voda, kralj, predsjednik. Taj se civilizacijski jaz može prevladati samo prosvjetiteljstvom. Jedini alat je kultura. Ali svaki režim u Rusiji onemogućuje obrazovanje. Od vrtića, u školi i u medijima djecu se uči samo "domoljublju" – ljubavi prema domovini i vodi. Dječaci su budući vojnici, djevojčice su medicinske sestre. Pogledajte fotografije djece s dudama u kolicima, koje majke za 9. svibnja odijevaju u tunike i jahaće hlače, a na glavi im vojnička kapa! U školi će tu djecu učiti matematiku i pravila ruskog pravopisa, ali ne i slobodno, samostalno razmišljanje. Režimu ne trebaju pametni ljudi. Rusija nikada nije voljela "jako pametne" ljudi koji postavljaju pitanja. Kritičko mišljenje je nepoznato plemenskoj svijesti; ljudi treba obrazovati, ali ono što oni uče nešto je sasvim drugačije: morate razmišljati u skladu sa sustavom, biti "na liniji". Ako ne možete razmišljati u korak, mi ćemo vas naučiti; ako ne želite, mi ćemo vas prisiliti. Oper

živimo u Zlatnoj Hordi. Mi imamo kana, a svi ostali su njegovi robovi. Nema ustava, nema zakona – postoji samo volja vrhovnih vlasti. Tko je nezadovoljan, mora ili šutjeti i poslušati ili bježati iz zemlje. Nema privatnog vlasništva. Posjedujete nešto dok ste lojalni nadređenima. Ako prestanete biti lojalni, gubite sve ono što niste uspjeli sakriti na Zapadu. Jedina ideja takve društvene strukture je moć. Ako je vlast jaka, postoji i red. Ako nema jake vlasti, bit će kaosa. A režim na sve moguće načine podržava plemenski mentalitet među svojim podanicima – mi, Rusi, uvijek smo u pravu, a svi ostali su naši neprijatelji koji nas mrze, pa smo uvijek u ratu. Problem je što oni Rusi koji podržavaju rat, a oni su, nažalost, većina, ne osjećaju nikakav osjećaj krivnje i odgovornosti. Nakon rata Nijemci su se pokušavali opravdati: da, Hitler je ispoštovali ljudi zločinac, ali mi, njemački narod, nismo ništa znali, bili smo žrtve nacističkog režima kao i drugi narodi. Pa će moji sunarodnjaci reći: mi nismo kriminalci, mi smo žrtve Putina režima, nismo mi počeli rat, to je vlast, žalimo se na nju, ali što mi imamo s tim? Ako neprijatelji napadnu našu domovinu, onda je i mi idemo braniti, kao što su je naši đedovi branili od njemačkih fašista. "Majka domovina zove." "Rusi svoje ne napuštaju." Kako te ljudi izlazeći, kako ih iz prošlosti vratiti u sadašnjost? Kako ih natjerati da preuzmu odgovornost za dobro i zlo i shvate da su i sami fašisti? Samo obrazovanjem, samo informacijama bez propagande.

Jedino oruđe kojim se plemenska svijest može razviti u individualnu je kultura i obrazovanje. Stoga su svi režimi u Rusiji uvijek bili glavni neprijatelji kulture. Stanovništvo moje zemlje podržava ovaj podljetne zato što su čitali Čehova i slušali Rahmanjinova, već zato što je stvarna kultura, koja je sredstvo za budenje samopoštovanja, oduvijek bila ugnjetavana, a stanovništvo su nalijevali domoljubno krmivo u kordinato. Nijedan učitelj neće u svom kabinetu za književnost ispod Tolstojeva portreta objesiti njegove riječi: "Patriotizam je ropstvo." Lakše je vratiti ljudi u plemensku državu koja vjeruje Führeru nego odgojiti slobodnu osobu. To smo vidjeli u nacističkoj Njemačkoj, to vidimo u zemlji koja je od cijele svjetske kulture samo slovo Z odabrala kao baštinu. Upravo je pristup obrazovanju ono što režim uskraćuje stanovništvo. Za vladare Rusije kultura je uvijek bila samo maska pred Zapadom. Staljin bi uništio Šostakovića da nije bilo potrebno poslati nekoga tko bi zatvorsku zemlju predstavljao u Americi na Kongresu mira. "Boljšoj" i "Marijinski" režim je koristio kao jurišne desantne snage na Zapad. Kremlj treba kulturu u zemlji samo kao alat za usadivanje "ljubavi prema domovini" među masama – kultura je vječni ruski avatar za poslušnost vlastima. Vlastima treba samo "kultura" s domoljubnim, citaj – lojalnim – punjenjem. Glavni neprijatelj ruske kulture je ruska država. I Harms, i Zabolotski, i Brodski i svi pisci i pjesnici koji su pokušavali stvoriti slobodnu književnost bili su protivnici režima jednostavno zato što su mu htjeli oduzeti monopol nad ruskim jezikom. Na ruskom teritoriju sve treba pripadati državi, vrhovnom kanu, uključujući i jezik. Stoga Putini "ideolozi" koriste ruski jezik kao oružje u totalnom "hibridnom ratu" protiv cijelog svijeta: gdje se govori ruski, tu su naši robovi, naša vlast, a time i naš teritorij. Pisac, kanal za jezik, mora, prema ovom konceptu, svojim riječima navodnjavati domoljubne njive, objasniti čitateljima da su krvoločni neprijatelji posvuda i da je naša sreća ginuti u borbi. A ako pokušate pisati na ruskom i pritom sačuvati ljudsko dostojanstvo, prije ili poslije sve će loše završiti. Stoga iseljavanje, kad je još moguće, nije samo bijeg talaca, nego i čin otpora. A odgovornost za očuvanje i razvoj slobodne kulture na

Rusija je piramida robova s carom na vrhu. Nitko nema imovinska ni prava glasa. Postoji samo zakon sile

► INTERVJU MIHAJL ŠIŠKIN

ruskom jeziku izvan teritorija gažen čizmom. Milijuni ljudi napustili su Rusiju tijekom Putinovih godina i iskoristili svoje talente na Zapadu, uklapajući se u demokratsku strukturu društva. Rusi nisu rođeni robovi – takvima ih čini sustav. Ali kako promjeniti sustav? To pitanje muči generacije ruskih "mudraca". Ovaj gradanski rat traje već tri stoljeća, a mi uvijek gubimo. Opet smo izgubili.

Je li se nešto bitno promjenilo u odnosu Rusije i Zapada od početka rata? Ili između Ukrajine i Zapada?

Nakon aneksije Krima 2014. govorili ste o jačanju Putina autokratiskog režima i skorom napadu na Ukrajinu. Bojim se pitati, ali kakav ishod rata očekujete i kakvu budućnost vidite?

Ovaj rat traje već deset godina i ne nazire mu se kraj. Bolno je vidjeti da val solidarnosti s Ukrajinom u svijetu opada. Sada sam u svibnju nastupio s papom u Veroni u Areni di Pace. Čini se da sam jedini koji je pred 30.000 ljudi govorio zašto se treba boriti sa zemljom agresorom i podržavati Ukrajinu prvenstveno oružjem. Nevjerojatno je da je bilo na stotine zastava, uključujući palestinske i izraelske, a nijedna ukrajinska. To je stvarnost. U ovu "Arenu mira" pozvali su poznate kulturne akademije iz raznih zemalja, ali nijednog Ukrajinca. Rekao sam tom moru ljudi: "Diktature razumiju samo jezik sile. Put do mira leži kroz pobedu Ukrajine u ovom ratu." Općenito, stječe se osjećaj da čelnici zapadnih država Ukrajinu pomažu više riječima nego djelima. Kako će ovaj rat završiti? Najvjerojatnije kao "zamrznuti" sukob duž prve crte. Ruska Federacija nema dovoljno snaga da porazi Ukrajinu, a zapadni saveznici Ukrajine nemaju dovoljno oružja da poraze Rusiju – uostalom, vojni poraz Rusije mogao bi dovesti do kaosa u zemlji prepunoj nuklearnog oružja, a to bi bila noćna mora za cijeli svijet. Zapadni političari pritišću Zelenskog da započne mirovne pregovore s Putinom. Kremlj želi istu stvar, terorizira civilno stanovništvo Ukrajine u nadi da će ljudi, umorni od rata, također izvršiti pritisak na svoju vladu da započne mirovne pregovore. Na ovaj ili onaj način, sa Zelenskim ili nakon njega, takav će pregovarački proces započeti i to će postati "zamrznuti" rat na još mnogo godina. Ne vidim ništa dobro za Rusiju u bliskoj budućnosti. Da bi se uspostavila demokracija, moraju se ostvariti određeni uvjeti. Nužan je poraz Rusije u ovom ratu i priznanje nacionalne krivnje. No, nemoguće je zamisliti da bi neki postputinovac kleknuo u Kijevu, kao što je to učinio njemački kancelar u Varšavi – to ne rade carevi. Potreban je novi "Nürnberg" za ratne zločince, ali u poslijeratnoj Njemačkoj te procese čišćenja provode su okupacijske vlasti. Tko će suditi i zatvarati ratne zločince u Rusiji? Sami ratni zločinci? Tko će održati slobodne izbore? Kadirov? Demokracija je nemoguća bez građana. Milijuni građana slobodne Rusije, koji razumiju značenje pravne države, otišli su u egzil. Za koga će ušutkana populacija glasati na hipotetski najslabodnijim izborima? Za oporbene "izdajnike – strane agente" koji su se vrtili iz inozemstva ili za "domoljube" koji obećavaju da će željeznom rukom uspostaviti red i "Rusiju ponovno učiniti velikom"? Možete promjeniti cara, raspustiti vladu i Dumu, ali s kim možete zamjeniti stanovništvo preko noći?

"Boli biti Rus, boli biti ruski pisac", rekli ste za Večernji list prije dvije godine. Živite u Švicarskoj od 90-ih, žestoki ste kritičar Putina, prijetili su vam smrću. Kakav je vaš život danas? Kako Švicarska, kao neutralna zemlja, reagira na rat u Ukrajini i Rusiji?

Živim u demokratskoj zemlji, za mene je demokracija prilika da se borim za demokraciju, sudjelujem u javnom životu, u politici, upravo ono što je pod diktaturom nemoguće. Su-

djelovanje u životu društva prirodno je stanje slobodne osobe. Demokracija je kada znam da mogu utjecati na vlast i koristiti se tim alatom. Evo primjera kako se to događa. Godinama sam se sukobljavao sa svetom švicarskom kravom: neutralnošću. I u publikacijama i u govorima nastoja sam dočarati Švicarcima da je Putinov režim svima nama objavio rat, da u ratu ne možemo biti neutralni, moramo stati na stranu Ukrajine, Europe i civiliziranog svijeta. I prvo što sam čuo ujutro kad je počela invazija u veljači 2022. bila je izjava Švicarske vlade: mi smo neutralna zemlja i nećemo podržati sankcije protiv Rusije! Ovako pokušavate probiti zid nesporazuma, ali samo razbijete glavu. Što učiniti? Nastavite probijati zid! Sudtran, 25. veljače, govorio sam na Švicarskoj TV u najvažnijem političkom talk showu "Arena", gdje sam rekao da je era neutralnosti prošla i još jednom objasnio cijeloj zemlji zašto moramo podržavati Ukrajinu u svakom pogledu. Doslovno dan poslije predsjednik Švicarske konfederacije objavio je da se Švicarska pridružuje sankcijama protiv Rusije. Tako funkcionira demokracija: putem medija treba utjecati na javno mnjenje, birače, a istraživanja javnog mnjenja utječu na odluke vlasti. To su bila moja dva centa u ukupnoj pobjedi, samo nikad ne odustaj! Na valjani se protiv ruskih vlasti pokušao boriti "švicarskim" metodama. Želio je izvući novu vrstu stanovništva u Rusiji: aktivne građane, svjesno bračko tijelo. Aleksej je postao simbol mirnog prosvjeda. Nenasilna promjena vlasti putem demokratskih izbora činila se još uvijek mogućom. Tko se sada sjeća te "snježnobijele" revolucije? U Moskvi sam tada proveo godinu i pol, unajmili smo stan u Izmailovu, išli na mitinge na Aveniju Saharova. Rezultat: nenasilni prosvjed protiv nasilja osuden je na propast. Isto smo vidjeli u Bjelorusiji. Uništivši Alekseja, režim je uništio samu ideju mirnog razvoja; vlasti same tjeraju prosvjednike na oružje. Je li moguć oružani otpor diktaturu? Hoće li to dovesti do pobjede demokracije? Ili do nove diktature?

Napisali ste novu knjigu "MOJI. Eseji o ruskoj književnosti" o ruskoj kulturi kroz prizmu rata. Kako kroz tu prizmu izgledaju Tolstoj ili Dostojevski? Kakva je Cvetajeva?

Sve se to kod nas već dogodilo: slom, rat, iseljavanje, izgradnja GULAG-a u jednoj zemlji (misli se na Socijalizam u jednoj zemlji), službeni program KP SSSR prema kome Oktobarsku revoluciju treba nastaviti u novostvorenoj državi umjesto izvuziti u svijet, op. a.). Vrijeme je da sve ponovno shvatimo. Sva slova i pojmovi moraju dobiti nove definicije. Što je Rusija? Tko su Rusi? Što shvaćati kao rusku kulturu? Što je ruski? Zašto ruska književnost? Što je ovo uopće? Kako je moglo biti masakra u Buči ako je ta bagra učila u školama Turgenjeva i Tolstoa? Mislio sam da je važno pokušati odgovoriti na ova pitanja. Da, sve što je napisano na ruskom treba gledati kroz iskustvo katastrofe koja upravo traje. Moramo shvatiti što smo naslijedili, što ostaviti u arhivima, što ponijeti sa sobom u budućnost. Moramo izuti cipele "domoljublja" koje režim nadvlači na svoje kmetove. Moramo se oslobođiti tog ropstva, "duga prema Caru i Domovini" i iz naše književnosti ponijeti samo ono što nas približava svjetskoj kulturi: sposobnost

ABACA/PIXSELL

Putinovi 'ideolozi' koriste i ruski jezik kao oružje u totalnom 'hibridnom ratu' protiv cijelog svijeta: gdje se govori ruski, tu su naši robovi, naša vlast, a time i naš teritorij, opisuje naš sugovornik

kritičkog mišljenja, razumijevanje vrijednosti sloboda pojedinca, svijest o ljudskom dostojaanstvu. Naravno, naivno je govoriti da je ruska književnost temelj te agresije. Ratni zločini u Ukrajini ne dogadaju se jer su vojnici ruske vojske čitali Tolstoja i Čehova. Slobodna ruska kultura, naprotiv, uvijek se suprostavlja kriminalnoj državi. Povijest ruske kulture povijest je očajničkog otpora totalitarnim režimima koji su se smjenjivali. Strategija preživljavanja u Rusiji stoljećima je bila šutnja, poniznost, pokornost vlastima, bez obzira na to što one zahtijevale od naroda. "Narod šuti", a jedino što se suprostavlja šutnji, poslušnom podčinjavanju vlasti je riječ, kultura. Dakle, kultura je uživo uživo bila glavni neprijatelj, zato je i uništavana, jer kultura je otpor totalitarizmu. Kultura je oblik postojanja ljudskog dostojaanstva pa će ona uvijek biti neprijatelj režima u Rusiji.

Ruski život probudila je ova rečenica iz knjige Aleksandra Nikolajevića Radiščeva "Putovanje iz Sankt-Peterburga u Moskvu": "Pogledao sam oko sebe – duša mi je bila ranjena patnjom čovječanstva." Carica Katarina II. naredila je da se knjiga spali, a autor protjera u Sibir. Od tada se zavjet prenosi s koljena na koljeno: ne može se tako živjeti. Bjelinski i Gogolj još se svadaju: potrebno je preustrojiti društvo na demokratskim načelima, kaže jedan. Ako ne promjenite osobu, neće se promjeniti ni društvo, usprotivio se drugi: "Čovjek treba zapamtiti da nije živina, već cijenjeni pripadnik građanstva nebeskog. Dok ne bude barem donekle živio životom nebeskog građanstva, dotle se neće uređiti zemaljsko građanstvo." Prema Gogolju, samo vjera u dobrotu, u Krista, može promjeniti čovjeka. U spaljenim i nenapisanim tomovima "Mrtvih duša" Gogolj je želio otkriti spasenje Rusije: na primjeru Čičikova htio je prikazati preobrazbu ruskog naroda, a taj je put vodio kroz pročišćavajuću patnju na sibirskoj robiji do otkrića Krista. Ovaj nenapisani treći tom dovršavao je za Gogolja Dostojevski cijeloga života. Rezultat znamo. Gogoljeva Rus'-trojka pohrlila je u prelijepu Rusiju budućnosti i pojurila u monstruozno krvavo rusko dvadeseto stoljeće. A sada srlja dalje u još jednu katastrofu. U sporu Bje-

linskog i Gogolja obojica su izgubila. "Ruska ideja" Dostojevskog počela je bezazleno. Išao je Gogoljevim stopama: nijedan društveni sustav neće promjeniti život čovječanstva dok ne dođe do Krista. Ali ovdje je iskrasnula smetnja: ima raznih Kristova. Tu se rada "ruska ideja": samo je u pravoslavlju, po Dostojevskom, sačuvana prava vjera, samo su Rusi izabrani narod. Poslanje ruske osoobe usrećiti je pravom vjerom ostatak nacije, zaglibljene u katoličanstvu i drugim socijalističkim i ateističkim herezama. Rusija je Kristov narod. Caristička država i njezina vojska su instrument koji treba koristiti kako bismo bližima i daljima prenijeli našu "svečovječnost" i "globalnu osjetljivost". Njegova mržnja prema Židovima nije svakodnevna, već ideološka: Dostojevski je u židovskom mesijanizmu oštro osjećao prijetnju svojoj "ruskoj ideji". Kako mogu kognitivistički dvije od Boga odabranne nacije? Može postojati samo jedan izabrani narod. Njegovi nasilni napadi na židovstvo neizbjegno radaju sumnju da je Dostojevski osjećao nešto poput skrivene zavisti prema Židovima. Sigurno mu je bila nepodnošljiva i sama pomisao: ako su Židovi bili izabrani narod 40 stoljeća, tko smo onda mi Rusi, varalice? Knjiga govorí o razumijevanju, a ne o opredavanju Dostojevskog. Za osobu koja je iskreno mrzila Židove, Poljake, Nijemce, Švicarce, kirmske Tatare i tako redom na popisu naroda, s izuzetkom "bogosnog naroda" koji je on izmislio, ja osobno nemam opravdanja.

Pogled na rusku književnost kroz prizmu ovog rata nužan je da bismo u njoj vidjeli ono što pripada povijesti i treba ostati u povijesti, a čemu nema i ne može biti mjesto u novoj književnosti na ruskom jeziku. Na primjer, "ruskoj ideji". Ali svjetska kultura je most koji vodi čovječanstvo u budućnost, a oslonci tog mosta su književnost, glazba i umjetnost. Bez Dostojevskog ovaj će se most srušiti, kao što bi se srušio i bez Homera, Shakespearea ili Joycea. Dostojevskog ne treba bojkotirati, nego pažljivo kritički čitati, razumjeti i promišljati sa svim njegovim otkrićima i zablude, s njegovom "dječjom suzom" i pravoslavnim križarskim ratom protiv evropske civilizacije. Ne morate ga voljeti, ali ga morate pročitati, samo ne zaboravite oprati ruke nakon toga.

Da Tolstoj sada uskrsne, siguran sam da Putinov režim ne bi imao vatrene neprijatelja. A ako je netko bio protiv "kolonijalizma – imperializma", onda je to pokojni Tolstoj, autor članka o "domoljublju". Ako se protiv njega može podići ozbiljna optužba, onda je to zbog njegove iskrene vjere u ruskog seljaka, u to da on već zna istinu i da mu nije potrebna nikakva zapadnjačka nabrazba. Tolstojevo negiranje civilizacije, kulture kao takve, s našim iskustvom ruskog dvadesetog stoljeća apsolutno je neprihvatljivo. A Čehov je divno govorio o pacifizmu, neodupiranju zlu itd. Nakon posjeta Tolstuju zapisao je: "Više je ljubavi prema čovječanstvu u struji i pari nego u nejedenju mesa i neotporu." Tolstoj mi je važan zbog još jednog razloga – zbog njegove borbe sa smrću. O tome govorí moj esej "Tolstoj i smrt". Svjetska književnost je oruđe za pripremu glavne revolucije ljudskog roda: prijelaz iz plemenske u individualnu svijest, od "ja" rastvorenog u "mi", do preuzimanja odgovornosti za izbor između dobra i zla koji nije u dogovoru sa svojim narodom i svojom državom, nego sa svojom savješću. Ruska "centričnost književnosti" mit je sovjetskih vremena. Literatura je kontraindicirana za sluganski svjetski poredak. Zadača književnosti je oslobođiti svijest od dogmi, naučiti kritički misliti, objasniti što je ljudsko dostojaanstvo. Zadača sovjetske književnosti bila je odgajati čitatelje "lojalne partije i vlasti". Milijuni primjeraka objavljenih u sovjetsko doba vratili su milijune ljudi patrijarhalnoj predrevolucionarnoj svijesti: car najbolje zna kada treba živjeti, a kada umrijeti. Putinovo Rusiju naseljavaju isti ljudi koji su odrasli u carstvu koje je izgradio Staljin. Z-pisci im objašnjavaju zašto moraju staviti glave na panj – car zna najbolje. Marina Cvetajeva napisala je pjesmu "Štakoraš". Njezin zaplet ponavlja dobro poznatu legendu, ali ima svoje tumačenje, "Cvjetajevsko": Štakori, gradonačelnici, simbol su zemaljskog života, simbol naših poroka, simbol nerazumijevanja pravih vrijednosti postojanja. Štakoraš je metafora za poeziju. "Svakodnevni život ne drži do riječi Poezije, Poezija se osvećuje. Koncept "Poezije" Marije Cvetajeve ono je što čovjeka čini osobom. Robovi radaju diktaturu, a diktatura rađa kmetove – postoji samo jedan izlaz iz ovog začaranog kruga – kroz obrazovanje, kroz kulturu, kroz "Poeziju" Cvetajeve. Ako ne tražite ovaj izlaz, ako dopustite zločinačko državi da instrument za transformaciju svijesti, za oslobođanje od dogmi, pretvoriti u instrument za porobljavanje mišljenja – "Poezija se osvećuje". Tada dolazi katastrofa u kojoj se nalazimo, tada će stanovništvo podržati rat svog cara protiv cijelog svijeta. Čini se da je prava književnost slaba jer govorí o čovječanstvu koje je bespomoćno pred moći, nasiljem, grubošću i oružjem. Svaka prava knjiga je Noina arka za nadu, svjetlo, ljudsku toplinu. Ali poezija se, kako vidimo, zna osvetiti. Kad izbije rat, književnost uvijek doživi poraz. Knjige su bespomoćne protiv oružja i projektila. Sve moje knjige ili knjige koje su napisali moji kolege u zadnjih dvadesetak godina nisu mogle spriječiti ovu tragediju u kojoj se sada nalazimo. Kad je rat, trebaju ti granate, a ne romani. Ali svaki rat prije ili poslije završi. A onda će trebati kultura i književnost. Sada postoji ogroman jaz između Ukrajine i Rusije, ispunjen smrću, bolom i mržnjom. I sa svakim projektom koji pogodi stambene zgrade, taj jaz samo raste i nastaviti će rasti. Ali prije ili poslije rat će završiti i trebat će izgraditi mostove preko ovog ponora. Najvjerojatnije ne našoj generaciji, nego sljedećoj, ili onoj poslije nje. Kulturnjaci – književnici, umjetnici, glazbenici – prvi će graditi ovaj most. Oni su ti koji će napraviti prvi korak jedni prema drugima. Za ovaj budući most sada je važno sačuvati dignitet kulture na ruskom jeziku.

Smisao 'plemenskog' postojanja je zaštitići svoj narod od neprijatelja, a pleme je u ratu s cijelim svijetom